

עיונים לפרשת ראה עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרד המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה טלפקס 04-6790632
לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

וְלֹא יֵרַע לְבַבְךָ בְּתַתָּךְ לֹו הַרְבַּ מְנַשֶּׁה צִימְרָן

הרמב"ם כותב זאת על גבי יסוד נפשי שאותו הוא מפתח בפירושו לפרקי אבות. במשנה כתוב: "והכל לפי רוב המעשה". הרמב"ם מבאר שכוונת חז"ל לומר שקניית המידות תלויה בעשיית אותו המעשה פעמים רבות, וזה משפיע יותר מאשר עשיית מעשה גדול פעם אחת בלבד. שהרי מעשה חד פעמי, גדול ככל שיהיה, אינו מראה על מצב נפשי. אפשר שהתעוררות רגעית וחולפת גרמה למעשה זה, והרושם הנשאר ממנו בנפש הוא מזערי. מה שאין כן בעשיית פעולה פעמים רבות - החזרה המרובה על אותו מעשה בוודאי גורמת לקניין בנפש. בנוסף למידת הנדיבות הנדרשת בשעת מתן הצדקה, יש כמובן גם צורך במידת הרחמים. גם לגבי הרחמים מדגיש הרמב"ם את התוצאה של עשיית מצוות הצדקה מתוך רגש נכון. הרמב"ם כותב¹⁰ שכשם שהנותן צדקה מרחם על הבריות - כך הוא יזכה שירחמו עליו מן השמים:

"כל המרחם - מרחמין עליו, שנאמר: 'ונתן לך רחמים ורחמך והרבך'¹¹."

עוד מוסיף הרמב"ם שם ומדגיש את חשיבות הרחמים:

"וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם יש לחוש ליחסו, שאין האכזריות מצויה אלא בגויים שנאמר: 'אכזרי המה ולא ירחמו'¹²."

וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם, שנאמר: 'בנים אתם לה' אלהיכם'¹³. ואם לא ירחם האח על האח מי ירחם עליו? ולמי עניי ישראל נושאים עיניהן? הלגויים ששונאים אותן ורודפים אחריהן? הא אין עיניהם תלויות אלא לאחיהם."

לאחר כל זאת, מפתיע לראות שהרמב"ם לא הזכיר בספר המצוות את החובה לתת צדקה מתוך נדיבות¹⁴. לכאורה קשה על הרמב"ם: מדוע לא מנה עניין כל כך עיקרי בתוך מצווה? הרמב"ן, בהשגות על ספר המצוות, משיג על הרמב"ם ומוסיף מצווה זו. וכך כותב הרמב"ן¹⁵: "המצוה הי"ז. שנמנעו גם כן שלא יחר בעינינו בתתנו צדקה

בפרשת השבוע¹ אנו מצווים באחת המצוות המרכזיות ביהדות, מצוות הצדקה. מצווה זו חשובה מאין כמותה, וכפי שכתב הרמב"ם² עליה, שיש להיזהר בה יותר מכל מצוות עשה. הרמב"ם מוסיף ומרחיב בחשיבות מצווה זו:

"חייבין אנו להזהר במצוות צדקה יותר מכל מצוות עשה,

שהצדקה סימן לצדיקי זרע אברהם אבינו שנאמר: 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה'³,

ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר: 'בצדקה תכונני',

ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר: 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה'⁵."

ברצוני לדון ברגשות המלווים את מצוות הצדקה: השמחה, נדיבות הלב והרחמים.

בפרשת השבוע נאמר: "כי יהיה בך אביון מאחד אֶחֶיךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תֵאֱמִין אֶת לְבַבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֶחֶיךָ הָאֲבִיוֹן. כִּי כִתְנֵם תִּתְּנָח⁷ אֶת יָדְךָ לוֹ וְהֶעֱבַט תִּעֲבִיטוּנֵוּ דֵי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ".

התורה מצווה לתת צדקה לעני, וגם להלוות לו כסף במידת הצורך. מלשון הכתוב עולה שלא רק שיש לקיים את המעשה של נתינת הכסף לעני, אלא שצריך גם לקיים את המצווה ברגש של נדיבות. הדבר מודגש עוד יותר בהמשך הפסוקים⁸: "וְנָתַן וְנָתַן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבַבְךָ בְּתַתָּךְ לוֹ, כִּי בְגִלְלַת הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרָכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מְשַׁלַּח יָדְךָ".

התורה מצווה לתת צדקה בשמחה ומתוך רגש של נדיבות, ובכך מחזקת את מידת הנדיבות באדם. הרמב"ם⁹ מסיק בעקבות כך שעדיף לתת צדקה של פרוטה לאלף עניים מאשר לתת אלף פרוטות בנתינה אחת לעני אחד, שכן הדרך הראשונה תגרום לאדם להיות יותר נדיב.

10 הלכות מתנות עניים, פרק י הלכה ב.
11 דברים יג, יח.
12 ירמיה ג, מב.
13 דברים יד, א.
14 עיין מצוות עשה קצה, ומצוות לא תעשה רלב.
15 שכחת הלאווין.

1 דברים טו, ז-יא.
2 הלכות מתנות עניים י, א.
3 בראשית יח, יט.
4 ישעיה נד, יד.
5 ישעיה א, כז.
6 דברים טו, ז-ח.
7 התורה חוזרת על הביטוי הזה שוב בפסוק יא.
8 פסוק י.
9 פירוש המשניות, פרקי אבות ג, טו.

הוסיף הכתוב להזהיר ולצוות שלא ימנע אלא יתן, שנאמר: 'נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו...'19, והבטיח הקדוש ברוך הוא בשכר מצוה זו בעולם הזה, שנאמר: 'כי בגלל הדבר הזה יברכך...'20.

נראה שהתירוץ הוא פשוט. לפי הרמב"ם, הצורך לתת צדקה מתוך שמחה וטוב לב הוא דבר פשוט, הכלול בעצם המצווה של נתנית צדקה²¹.

הרמב"ם למד בפשט הפסוקים שהביטוי "אל ירע לבבך בתתך לו" נאמר דווקא לגבי אדם הנמנע מעשיית מעשה הלוואה מחמת שנת השמיטה, ואין עניינו להלכות צדקה. שהרי הפסוק הקודם הוא²²: "הַשְּׁמִיטָה לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל לְאִמֹר קִרְבָּה שְׁנֵי תֵּיבַע שְׁנֵי תֵּיבַע הַשְּׁמִיטָה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאַחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֶּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אָל ה' וְהָיָה בְךָ חֲטָא".

לסיים, מעניין לציין כי רבי יוסף אלבו²³ סבור שמה שנאמר בפרשיית הצדקה, על הצורך בשמחה בקיום המצווה, הוא בניין אב לכל התורה כולה. כשם שמצוות הצדקה אינה שלמה אם אינה נעשית בשמחה, כך בכל המצוות כולן - אין הן נעשות בתכלית השלמות אם אין שמחה בעשייתן. לפי רבי יוסף אלבו, מה שנאמר "אל ירע לבבך בתתך לו" הוא דין נכון לכל מצוות התורה - יש לעשותן בשמחה, ולא מתוך תחושה של כפייה וחוסר רצון.

יהי רצון שנזכה לקיים את מצוות הצדקה ואת כל המצוות בשמחה, ומתוך כך נזכה לגאולה שלמה.

לעניים ולא נתן אותה אליהם בעין רעה ונחשוב אותה מיעוט לנו. אבל יהיה זה בעינינו שכר ותועלת ותוספת בממונו לפי שהוא יתברך ישלם לנו הכל בכמה כפלים. והוא אמרו יתברך: 'נתן נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה י"י אלהיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך'. וזה גם כן זכרו בעל הלכות.

כלומר, הרמב"ן כותב שמלבד המצווה לתת צדקה יש לאו נוסף, האוסר לתת צדקה מתוך צער ותחושה של הפסד. יש לתת צדקה בעין יפה, מתוך אמונה שהקב"ה ישלם שכר טוב לנותן הצדקה. מי שנותן צדקה צריך להרגיש ולחשוב שאין הוא מפסיד את ממונו, אלא להיפך, הכסף שהוא נתן לצדקה יחזור אליו בכפל כפליים.

הרמב"ם כמובן מודה לרעיון זה שאין אדם בא לידי הפסד בגלל מצוות הצדקה, כפי שהוא כותב שם²⁴:

"לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר: 'והיה מעשה הצדקה שלום'²⁵."

יתרה מכך, הרמב"ם כן פוסק להלכה את הפסוק "אל ירע לבבך בתתך לו". הרמב"ם כותב שאדם החושש להלוות כי אולי לא יקבל את כספו בחזרה עקב שנת השמיטה - עובר על לאו. כך כותב הרמב"ם:

"מי שנמנע מלהלוות את חבירו קודם השמיטה שמא יתאחר החוב שלו וישמט עבר בלא תעשה שנאמר: 'השמר לך'...'²⁶."

וחטא גדול הוא שהרי הזהירה עליו תורה בשני לאוין... והרי

16 הלכות מתנות עניים, פרק י הלכה ב.
17 ישעיה לב, יז.
18 דברים טו, ט.

19 דברים טו, י.
20 דברים טו, י.
21 עיין בספר החינוך, מצווה תעט.
22 דברים טו, ט.
23 ספר העיקרים, מאמר ג פרק לג.

עיונים במשנה תורה - הרב ש"י לוי קרבות בימות המשיח

המשיח, שאז יראו כל עמי הארץ את ישועת ה', ויחדלו - או לפחות יפחתו - מעבודתם הזרה. למרות זאת הרמב"ם² כותב שגם בימות המשיח יקריבו קרבנות. כיצד הדברים מתיישבים?

הרב יעקב אריאל³ ענה על הקושי: תפקיד טעמי המצוות הוא לבאר לנו את הערך של קיום המצווה, אולם טעמי המצוות הם אינם הסיבות לקיומן. לכן אין מסיקים שום הלכה למעשה מטעמי המצוות - ומשום כך יקריבו קרבנות גם בימות המשיח, אף על פי שהטעם שנתן להן הרמב"ם כבר לא יהיה רלוונטי. מסתבר שבימות המשיח יהיו טעמים רלוונטיים אחרים.

הרב קוק⁴ מבאר שלא ייתכן שיעקרו מצוות מהתורה בעקבות שינויי התקופה, כיוון שהקב"ה, קורא כל הדורות מראש, נתן לנו תורה נצחית. כשם שהקב"ה ברא את העולם, וטבע בו כוחות טבע שיתאימו לכל התקופות מהעת העתיקה עד ההתפתחות שבימינו, כך גם התורה מתאימה לכל הדורות. על פי יסוד זה מבאר הרב קוק שאף כשתיעקר כל העבודה זרה מן העולם, "יסוד קיום עקירתה יישאר". גם לאחר שתימחה העבודה הזרה, ישמשו הקרבנות לביצור האמונה בה' ולהרחקה מכל מחשבה או הווא אמינא לקדש את בעלי החיים.

אחת ההשלכות הכואבות לחורבן בית המקדש היא העובדה שבמשך אלפיים שנה כמעט איננו יכולים לקיים את כל מצוות עבודת בית המקדש, ובכללן הקרבת הקרבנות.

הרמב"ם¹ מבאר שטעם הקרבנות הוא לעקור את אמונת העבודה הזרה מהעולם, ולהרחיק את עם ישראל ממנה. בעת העתיקה עבדו אומות רבות לבעלי חיים. המצרים עבדו לטלה, אחרים לעזים ועמים רבים אחרים עבדו לבהמות. על פי אמונתם נאסר לשחוט את החיות האלה, ומי שיפגע בהן - מורד באל, וגדול עוונו מנשוא. כמו כן, ניתן לחיות אלה כבוד מיוחד, כמו שאפשר לראות עד היום בהודו.

כנגד אותן דעות מעוותות ציונו הקב"ה להקריב מיני חיות אלו, כדי להראות שה' אינו חפץ בעבודה זרה אז: "ובעבור שימחה זכר אלו הדעות אשר אינם אמיתיות, צונו להקריב אלו השלשה מינים לבד, מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם, עד שיהיה המעשה (=שחיטת בעלי חיים אלה) אשר חשבוהו (=עובדי עבודה זרה) תכלית המרי (=מרידה באלוהיהם), בו יתקרבו אל השם, ובמעשה ההוא יכופרו העונות".

בדורנו כבר נחלש כוח העבודה הזרה בעולם, עד שנראה שטעם הקרבת הקרבנות כבר לא רלוונטי. הדבר יהיה קשה אף יותר בימות

1 מורה נבוכים ג, מו

2 הלכות מלכים יא, א
3 מתוך שיחה שנתן
4 שמונה קבצים ב, נד